

ФОРМИ НА СЪВРЕМЕННО СЪЖИТЕЛСТВО: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА БРАКА, СЪВМЕСТНОТО СЪЖИТЕЛСТВО И LAT/LTA МОДЕЛИТЕ

Калина Спасова Спасова
Докторант във ВСУ „Черноризец Храбър“

Резюме: *Настоящата статия изследва разнообразието от форми на съвременно партньорско съжителство чрез сравнителен анализ на традиционния брак, съвместното съжителство без брак, както и алтернативните модели „съжителство поотделно“ (LAT) и „съжителство заедно поотделно“ (LTA). Представените емпирични и теоретични данни очертават ключови разлики в качеството на взаимоотношенията, психичното здраве и устойчивостта на връзките. Изследването показва, че макар всички форми на партньорство да се свързват с по-добро психично благополучие в сравнение с индивидуалния живот, бракът остава най-стабилната и удовлетворяваща конфигурация – особено за мъжете. В същото време, LAT и LTA моделите отразяват необходимостта от по-гъвкави и индивидуализирани подходи към интимните отношения. Икономическите фактори, както и социалното възприятие, се явяват решаващи за формирането и поддържането на тези алтернативни съюзи. Изследването акцентира върху значението на субективната дефиниция на партньорството и призовава към преразглеждане на нормативните представи за съжителство в съвременното общество.*

Ключови думи: *партньорско съжителство; брак; LAT и LTA модели; психично благополучие; устойчивост на връзките; алтернативни семейни форми; индивидуализация на интимността*

CONTEMPORARY FORMS OF COHABITATION: A COMPARATIVE ANALYSIS OF MARRIAGE, COHABITATION AND LAT/LTA MODELS

Kalina Spasova Spasova
PhD Candidate, Varna Free University “Chernorizets Hrabar”

Abstract: *The present article examines the diversity of contemporary partnership arrangements through a comparative analysis of traditional marriage, non-marital cohabitation, and the alternative models of Living Apart Together (LAT) and Living Together Apart (LTA). The empirical and theoretical evidence presented outlines key differences in relationship quality, mental health, and partnership stability across these forms. The findings indicate that although all types of partnership are associated with better psychological well-being compared to singlehood, marriage remains the most stable and satisfying configuration—particularly for men. At the same time, LAT and LTA models reflect the growing need for more flexible and individualized approaches to intimate relationships. Economic factors, as well as social perceptions, emerge as decisive in the formation and maintenance of these alternative unions. The study emphasizes the importance of subjective definitions of partnership and calls for a reconsideration of normative conceptions of cohabitation in contemporary society.*

Keywords: *intimate partnership arrangements; marriage; Living Apart Together (LAT); Living Together Apart (LTA); psychological well-being; relationship stability; alternative family forms; individualization of intimacy*

си обкръжение. Това подчертава значението на субективната валидност и социалната легитимност при определянето на съвременните партньорски конфигурации.

По аналогия, предлагаме ситуацията на емоционално отчуждени партньори, които продължават съвместното си съжителство въпреки желанието си да се разделят, да бъде концептуализирана като форма на „съжителство заедно поотделно“ (Living Together Apart – LTA). Тези случаи обхващат домакинства, съставени от най-малко двама възрастни, които в миналото са били в съжителстваща интимна връзка, но в настоящия момент не се възприемат – нито от самите себе си, нито от обкръжението си – като партньорска двойка. Въпреки това те продължават да обитават общо жилищно пространство, мотивирани от различни фактори – като финансови ограничения, грижи за общи деца или социални и културни обстоятелства.

Мотивите за поддържане на съвместно съжителство в контекста на отчуждени партньори (LTA) могат да бъдат разнообразни. Сред тях се открояват финансовата невъзможност на единия или и на двамата партньори да поемат самостоятелно домакинство, страхът от икономическите последици при раздяла, опасенията за ограничаване на контактите с общите деца, както и надеждата за евентуално възстановяване на предишната форма на съпружески живот.

Подобни специфични ситуации, включително и LAT моделите, често остават „невидими“ за социалната статистика и аналитичните инструменти на социологията, което ги прави особено трудни за емпирично изследване и теоретично обхващане.

Историческият контекст на брачното недоволство и трудностите, съпътстващи разтрогването на съюза, представлява съществено звено в разбирането на съвременните партньорски модели.

Още през XVII век Джон Милтън повдига въпроси относно същността и целите на брака, отхвърляйки ограничената му интерпретация като средство за прокреация, утвърдена от християнската догма. В своите трактати той застъпва разбирането за брака като духовно и емоционално партньорство, което има за цел взаимното обогатяване и душевна свързаност на съпрузите. Когато тази основна функция на брака е трайно нарушена, Милтън определя съюза като „бедствие“ и аргументира, че разводът не само е допустим, но и представлява акт на уважение към същинското значение на брачния ангажимент. Макар да не борави с терминологията на съвременната психология, Милтън интуитивно насочва вниманието към емоционалната несъвместимост, психичния дистрес и нуждата от личностно развитие в рамките на интимните отношения – теми, които днес са в центъра на психотерапевтичната практика при работа с двойки.

В същия дух философът Кристиан Волф, развиващ възгледите си през XVIII век, разглежда брака не като сакрализирана институция, а като обществен договор, основан на съжителство, грижа, взаимна подкрепа и сигурност. Когато тези основополагащи цели са трайно нарушени – поради сериозни конфликти, липса на любов, насилие, разногласия или други съществени препятствия – Волф аргументира, че разводът представлява морално оправдано и рационално действие. В този контекст той утвърждава приоритета на човешкия разум и нравствения интегритет пред религиозните интерпретации, подчертавайки, че поддържането на нефункциониращ съюз е по-нравствено укоримо от неговото цивилизовано прекратяване.

С по-философски и психоаналитичен подход, Шарл Плудон разглежда брака като символичен акт, чрез който субектът се стреми да стабилизира своята идентичност посредством Другия. Той анализира брака като защитен механизъм срещу тревожността, породена от желанието, и като структура, която предлага фиксираност, но никога не успява напълно да запълни вътрешната липса – което от своя страна води до конфликти и екзистенциално напрежение в съвместния живот.

Темата за брачната амбивалентност намира израз и в литературната традиция. Персонажи като Ема Бовари от едноименния роман на Гюстав Флобер или героите в Брачни хроники на Марсел Жуандо представят драматични картини на съюзи без любов – истории, които разкриват вътрешната стагнация и страдание, скрити зад социално одобрената форма на съжителство. Тези художествени примери не само нормализират страданието като част от брачната реалност, но и повдигат фундаментални въпроси относно съотношението между личното щастие и социалните норми, легитимиращи институцията на брака.

Настоящата статия има за цел да изследва разликите между брачните и небрачните форми на съжителство на базата на налични емпирични изследвания, с особен фокус върху качеството на взаимоотношенията и субективната психична удовлетвореност на партньорите.

Централната теза, която се поставя за разглеждане, е, че съжителството в рамките на брака демонстрира определени предимства спрямо съжителството без юридически обвързване – включително по-ниска честота на изневяра, конфликти, раздяла и случаи на домашно насилие. Важно е обаче да се подчертае, че анализиранияте източници не предоставят систематични или достатъчно изчерпателни данни относно всички аспекти на тази хипотеза – по-специално по отношение на интимността, вътрешносемейните

конфликти, проявите на насилие и наличието на съзнателен избор при встъпване в конкретен тип партньорски съюз.

Необходимо е да се отчете и методологичното предизвикателство при сравняването на различните типове интимни връзки, тъй като наблюдаваните различия между тях могат да се дължат не толкова на самата форма на съжителство, колкото на предварителните характеристики на лицата, които я избират – т.нар. ефекти на селекция.

Това предполага, че установените различия между типовете партньорства могат да бъдат резултат не от самата форма на съюза, а от предварителни личностови и биографични характеристики на лицата, които избират определен тип връзка. Сред тези фактори се открояват психосоциалните условия в детството, които играят съществена роля както за избора и качеството на интимните отношения, така и за субективното благополучие в зряла възраст.

Качество на интимните отношения и психично благополучие: Брак и съжителство в сравнителен контекст.

В тази насока, резултати от първата вълна на международното изследване „Поколения и пол“ (Generations and Gender Survey, 2004–2006), проведено в осем европейски държави (България, Франция, Германия, Унгария, Норвегия, Румъния, Русия и Нидерландия), показват, че дори след статистически контрол на ключови селекционни фактори – като наличие на общи деца, продължителност на съюза и образователно равнище – съжителстващите двойки по-често съобщават за намерения за раздяла и отчитат по-ниска удовлетвореност от връзката си в сравнение с женените партньори. Тези тенденции се потвърждават и от сравнителния анализ на Perelli-Harris и съавт.

Авторите установяват, че съжителстващите респонденти систематично оценяват качеството на отношенията си като по-ниско и съобщават за по-голяма нестабилност на връзката, независимо от контрола върху редица социално-демографски характеристики.

Разликите в качеството на партньорските взаимоотношения между брачните и съжителстващите двойки – често обозначавани в литературата като „разлика всъжителството“ – се наблюдават във всички изследвани европейски държави. (Wiik, B

е Най-изразена е тази тенденция в страни като Русия, Румъния и Германия, където съжителството все още има по-ниска степен на социална легитимност и е по-слабо разпространено. Въпреки че изследването на Wiik и съавт. (2012) е публикувано преди

повече от десетилетие, то остава едно от най-цитираните емпирични изследвания в областта на сравнителния анализ на брак и съжителство в Европа и продължава да се използва като основа за съвременни анализи.

Данните показват, че съжителстващите партньори, които не възнамеряват да сключат брак, съобщават за значително по-ниски нива на удовлетвореност от връзката и демонстрират по-висока вероятност от раздяла в сравнение с женените двойки.

Това потвърждава, че неформалната форма на съвместен живот е свързана със специфични уязвимости в динамиката на партньорските отношения, особено когато не е част от ясен жизнен курс, насочен към институционализиране на съюза.

Сред съжителстващите двойки се наблюдават съществени различия в зависимост от намеренията им относно брак. Партньорите, които планират да сключат брак, съобщават за по-ниска вероятност от раздяла в сравнение с тези, които нямат такова намерение.

Въпреки това, в някои национални контексти, и двете групи остават с по-високи нива на планирана раздяла в сравнение с женените двойки.

Относно удовлетвореността от връзката, съжителстващите с ясно изразено намерение за брак първоначално демонстрират по-високи нива на удовлетвореност от взаимоотношенията си в сравнение с женените.

Тази разлика обаче отслабва или напълно изчезва при включване на контролни променливи в многовариантните модели, което подсказва, че наблюдаваните предимства могат да се дължат на други структурни или индивидуални фактори, а не на самия тип съюз.

По отношение на психичното благополучие, редица изследвания подкрепят тезата, че брачният съюз е свързан с по-високи нива на взаимна удовлетвореност, докато съжителството може да осигури сходни резултати, но обикновено с по-нисък интензитет.

Наблюдават се отчетливи разлики между съжителството с и без брак по отношение на честотата на депресивните състояния, качеството на партньорските отношения и общата удовлетвореност от живота.

Данни от британско изследване, проследяващо двойки, родени през 1970 г., анализират как различните форми на партньорство, и по-специално бракът, повлияват психичното благополучие в средна възраст.

Резултатите сочат, че животът в двойка – независимо дали в брачен или небрачен съюз – е свързан със значително по-високи средни нива на психично благополучие в сравнение с индивиди, които не живеят в партньорство. При мъжете, обвързани в брак,

особено в дългосрочни съюзи, се наблюдава по-висока степен на психично удовлетворение спрямо мъже, съжителстващи без брак.

Подобна зависимост се установява и при жените – тези, които живеят в брак, съобщават за по-добри показатели на психично благополучие в сравнение със съжителстващите.

Селекционни ефекти в анализа на партньорските отношения

Изследванията, включени в настоящия обзор, подчертават, че наблюдаваните разлики между съжителството и брака – особено по отношение на психичното благополучие – могат в значителна степен да бъдат обусловени от селекционни ефекти, произтичащи от индивидуалните характеристики, формирани в ранното детство и ю

н Прилагането на метод за съпоставяне по склонност (propensity score matching), базиран на данни, събирани от раждането до навлизане в зрелост, позволява сравнение между индивиди с близък семеен и социален произход, които са избрали различни форми на партньорство.

с Резултатите от такъв анализ показват, че когато се отчетат детерминанти от детството, разликите в психичното благополучие между женени лица и съжителстващи партньори с изразено намерение за брак се редуцират значително (Perelli-Harris et al., о

т Въпреки това, тези различия не се елиминират напълно, особено при жените, които са по-малко склонни да сключат брак, освен ако не са в дългосрочна връзка и нямат деца.

р Тези констатации потвърждават, че въпреки силната роля на фоновите характеристики от ранното развитие, те не могат изцяло да обяснят разликите в психичното благополучие между различните типове съюзи.

п

Т Конфликти и и решения

г Конфликти и затруднения се срещат както в рамките на брачните съюзи, така и при партньорства, основани на съжителство без юридическа обвързаност.

р При двойките, живеещи в съжителство без сключен брак, изследванията очертават като основен проблем по-ниската стабилност на съюза и влошеното качество на

в

з

а

и

м

В контекст на конфликти и възникнали проблеми в двойката, съжителстващите партньори демонстрират по-високи нива на планиране на раздяла и по-ниска удовлетвореност от връзката в сравнение с женените двойки.

Тези данни предполагат наличие на конфликти, свързани с по-ниски нива на ангажираност, несигурност относно дългосрочността на връзката и липса на институционална стабилност, която бракът в някои случаи предоставя. В този контекст отчуждението се интерпретира не толкова като рязък край, а като „бавен процес на разлюбяване“, изпълнен с емоционални загуби и несигурност.

Макар раздялата да се разглежда като възможно решение на подобен вид съюз, тя сама по себе си въвежда нови предизвикателства, включително потенциални негативни последици върху психо-социалното благополучие и развитието на децата.

В исторически план, различни общества са се опитвали да балансират между запазването на обществен ред и признаването на брачното недоволство чрез институционализиране на алтернативи – като развод по взаимно съгласие или дори приемането на института на „законната метреса“ – като механизми за адаптиране към личните и социални реалности на съвместния живот.

Значително предизвикателство, което може да доведе до възникването на ситуация на „съжителство заедно поотделно“ (Living Together Apart – LTA), както сред бивши съпрузи, така и сред прекратени небрачни партньорства, е финансовата ограниченост.

Сред основните причини за поддържане на LTA отношения се посочват невъзможността на единия или и на двамата партньори да поемат разходите за самостоятелно жилище, страхът от неблагоприятни финансови последици от раздялата, както и опасенията относно икономическото отражение върху общите деца.

В определени случаи LTA възниква не вследствие на емоционален или социален избор, а поради факта, че финансовите предпоставки за официализиране или прекратяване на съюза (включително сключване на брак или развод) са практически недостъпни.

Във френския контекст, например, макар „добрият развод“ (*séparation amiable*) да се представя като предпочитан социален модел, немалко двойки остават да живеят заедно в лишена от емоционална свързаност връзка, именно защото финансовата раздяла би компрометирала материалното им благосъстояние.

Това подчертава значението на икономическите фактори като ключови детерминанти за възникване и поддържане на напрегнати, нефункциониращи съжителства.

В Съединените щати LTA често се явява единствената възможност за бащите да запазят достъп до общото жилище и да останат ангажирани в родителската си роля.

В някои източноевропейски страни правните системи предвиждат възможност за съвместно съжителство след развод, когато финансовите условия не позволяват разделяне на домакинствата.

Същевременно, изследванията не предоставят достатъчно емпирични данни, които еднозначно да потвърдят или отхвърлят твърдения относно това дали брачното съжителство е по-съзнателно, включва по-ниски нива на изневяра или по-малко случайна домашно насилие в сравнение със съжителството без брак (Körpen & Trappe, 2019).

Поради тази липса на конкретна информация, не е възможно на основата на наличните източници да се формулират обосновани заключения относно интимността, конфликта или насилието в различните форми на партньорски съжителства.

Обобщение на конфликтите и преодоляване на проблемите

Конфликтите в брачните взаимоотношения често произтичат от дълбоко вкоренено чувство на неудовлетвореност, личностна несъвместимост между партньорите или постепенна ерозия на емоционалната привързаност – процеси, които могат да доведат до трайно състояние на брачно нещастие.

Исторически погледнато, институционалната рамка на брака – подчертаваща неговата неразрушимост – може да задържи партньорите в съюзи, лишени от интимност и удовлетворение, особено в присъствието на деца или при липса на икономическа независимост.

За разлика от това, конфликтите в съжителстващите партньорства изглеждат по-тясно свързани с ниска възприемана стабилност. Това се потвърждава от по-високите нива на съобщени намерения за раздяла и по-ниска обща

удовлетвореност от взаимоотношенията в сравнение с брачните двойки, дори след контрол на някои ключови селекционни фактори.

Финансовите ограничения често се явяват ключова бариера пред раздялата, дори в случаите когато партньорската връзка фактически е приключила.

Това може да доведе до състояния, при които двойките продължават да съжителстват въпреки емоционалното си отчуждение – феномен, определян в литературата като „съжителство заедно поотделно“ (Living Together Apart, LTA) (Levin,

Допълнителен фактор, възпрепятстващ разпадането на вече нефункциониращи съюзи, е страхът от загуба на социален статус – особено сред представители на средната класа, както показват някои френски изследвания.

Що се отнася до възможностите за справяне с подобни предизвикателства, анализиранияте източници рядко предлагат конкретни стратегии или насоки за партньори, преживяващи хронична неудовлетвореност или намиращи се в ситуация тип LTA.

Вместо това, фокусът на изследванията е поставен върху значението на ранните житейски условия – по-специално факторите, свързани с детството – като определящи за удовлетвореността и психичното благополучие в зряла възраст.

Някои автори подчертават нуждата от структурни и политически интервенции, насочени към преодоляване на неравенствата в детството, които биха могли да подобрят капацитета на младите хора за стабилни и удовлетворяващи партньорства в бъдеще.

В този контекст се отхвърля подходът на насърчаване на брака чрез законодателни мерки, като се поставя акцент върху справянето с източниците на социална и икономическа неравнопоставеност (Perelli-Harris et al., 2019).

Въпреки че някои партньори в ситуации тип LTA могат да поддържат надежда за възстановяване на „нормален“ съпругески живот, наличните източници не предлагат конкретни модели или интервенции за преодоляване на основните конфликти и възстановяване на интимността.

В заключение, анализиранияте източници показват, че както бракът, така и съжителството осигуряват определени предимства в сравнение с живота без партньорство, особено по отношение на психичното благополучие и общата удовлетвореност.

Въпреки това между двата типа съюзи се наблюдават съществени различия: женените индивиди като цяло съобщават за по-висока удовлетвореност от взаимоотношенията и по-ниска вероятност от раздяла (Wiik, Bernhardt & Noack, 2012).

Част от тези различия се дължат на селекционни ефекти, по-специално свързани с характеристиките на индивидите, формирани в детството и юношеството (Perelli-

Н

а

г

При брачните двойки е възможно да се наблюдава дълбоко вкоренено недоволство и усещане за задържаност в нещастна връзка, както е литературно представено от автори като Флобер и Жуандо.

s

e

t

a

1

Съжителстващите партньори, от своя страна, по-често изпитват по-ниско възприемано чувство за стабилност и сигурност във връзката, дори когато са контролирани ключови социално-демографски фактори (Wiik et al., 2012).

Финансовите ограничения допълнително усложняват възможността за раздяла и могат да доведат до съвместно съжителство при емоционално разединени партньори, т.нар. форма на „съжителство заедно поотделно“ (LTA) (Levin, 2004).

Обобщено, литературата предоставя ценна информация за корелатите на качеството на партньорските отношения и факторите, влияещи върху благополучието при различните типове съюзи.

Подчертава се значението на селекционните механизми, както и на структурни пречки като икономическата несигурност, които формират динамиката и трудностите в интимните връзки (Perelli-Harris et al., 2019). Въпреки това, наличните изследвания не предлагат конкретни стратегии за справяне с подобни предизвикателства на индивидуално ниво.

Освен това те рядко разглеждат теми като интимност, сексуална вярност, конфликти и насилие, както и липсва експлицитно измерване на съзнателността при избора на тип съюз – ограничение, което затруднява пълното и многопластово сравнение между различните форми на партньорство (Körpen & Trappe, 2019).

Предвид изложените данни, бъдещите изследвания върху качеството на партньорските отношения следва да се съсредоточат не само върху структурните различия между брака и съжителството, но и върху вътрешната динамика на интимността, свързаността и способността за съвместно справяне с житейски предизвикателства.

Допълнителен акцент е необходим върху изследването на психичните механизми, чрез които ранните житейски условия формират очакванията, удовлетвореността и траекториите във връзките в зряла възраст.

От практическа гледна точка, резултатите очертават нуждата от социални и политически интервенции, които не просто насърчават определен тип съюз, а подкрепят индивидите в изграждането на удовлетворяващи и стабилни отношения, независимо от формалната рамка на съжителството.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Blom, N., Perelli-Harris, B., & Wiik, K. A. (2023). *Relationship quality and family formation in Europe*. *Advances in Life Course Research*, 55, 100527.
<https://doi.org/10.1016/j.alcr.2023.10052>
- Brown, S. L., Manning, W. D., & Payne, K. K. (2017). *Relationship quality among cohabiting versus married couples*. *Journal of Family Issues*, 38(12), 1730–1753.
<https://doi.org/10.1177/0192513X15622236>
- Perelli-Harris, B., & Blom, N. (2018). *Mental well-being differences in cohabitation and marriage*. *Population Studies*, 72(3), 341–356.
<https://doi.org/10.1080/00324728.2018.1454647>
- Perelli-Harris, B., Hoherz, S., Lappegård, T., & Evans, A. (2019). *Mind the “happiness” gap: The relationship between cohabitation, marriage, and subjective well-being in the United Kingdom, Australia, Germany, and Norway*. *Demography*, 56(4), 1219–1246.
<https://doi.org/10.1007/s13524-019-00792-4>
- Sánchez Gassen, N. E. (2023). Global trends in cohabitation. In M. Daly (Ed.), *The Oxford handbook of family policy* (pp. 349–368). Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780197518151.013.17>
- Wiik, K. A., Keizer, R., & Lappegård, T. (2012). *Relationship quality in marital and cohabiting unions across Europe*. *Journal of Marriage and Family*, 74(3), 389–398.
<https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2012.00967.x>
- Wiik, K. A., Lappegård, T., & Keizer, R. (2010). *Relationship quality in Europe (Discussion Papers No. 633)*. Statistics Norway, Research Department.
<https://hdl.handle.net/10419/192615>